

Grzegorz Grzelak
Uniwersytet Gdański

WOKÓŁ IDEI SAMORZĄDU REGIONALNEGO POMORZA

Artykuł omawia kształtowanie się i realizację idei samorządu terytorialnego na Pomorzu. W pierwszej części pracy autor starał się przedstawić dążenia środowisk regionalnych, w tym opozycji demokratycznej do przebudowy państwa w duchu samorządności lokalnej i regionalnej w okresie przed transformacją ustrojową na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. W drugiej części przedstawiono problemy, jakie się ujawniły po wprowadzeniu samorządu gminnego w 1990 roku i próby ich rozwiązania we współpracy międzywojewódzkiej i projektowanej reformie regionalizacyjnej. Trzecia część opisuje województwo pomorskie, które powstało w związku z reformą samorządową 1998 roku i problemy związane z umacnianiem jego podmiotowości w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł podejmuje też kwestię przyszłego statusu samorządu regionalnego Pomorza.

Główne pojęcia: samorząd terytorialny, samorząd lokalny, samorząd regionalny, reforma regionalizacyjna.

Od początku 1999 roku Polska, pozostając krajem jednolitym, ma system regionalny oparty na 16 samorządowych województwach. Ustrój ten ukształtował się w procesie tworzenia trójszczeblowego samorządu terytorialnego, z jednej strony przy zaangażowaniu konkretnych wspólnot terytorialnych, z drugiej zaś na podstawie działań decentralizacyjnych w państwie, z trzeciej – poprzez wykorzystanie doświadczeń europejskich wyrażonych chociażby w Europejskiej Karcie Samorządu Terytorialnego (Lokalnego), którą Polska ratyfikowała w 1993 roku. Wejście Polski do Unii Europejskiej dodatkowo wymusiło konieczność tworzenia regionów samorządowych, zdolnych do prowadzenia własnej polityki regionalnej. W Polsce rozwinął się system zarządzania wielopoziomowego (*multilevel governance*) [*Teorie i metody...* 2006: 35–39]. Region pomorski jest przykładem składającej się również na ten proces świadomości odrębności społeczno-kulturowej, oryginalnie formułowanej myśli politycznej, narodowej i regionalnej oraz trwałego dążenia do umacniania podmiotowości samorządowej w ramach państwowości polskiej. Artykuł jest kontynuacją wcześniejszych prac autora na temat kształtowania się tych zjawisk i owocem osobistych doświadczeń działalności samorządowej (Grzelak 2003: 63–78). Od 1990 roku autor uczestniczył w pracach samorządu

lokalnego i regionalnego Pomorza, najpierw jako przewodniczący Sejmiku Samorządowego Województwa Gdańskiego, później jako przewodniczący Sejmiku Województwa Pomorskiego.

Problem badawczy zawiera się w próbie odpowiedzi na pytanie, na podstawie jakich przesłanek i w jakich uwarunkowaniach kształtowała się idea pomorskiej samorządności regionalnej, idea przestrzeni tego regionu oraz w jakiej formie realizowana jest obecnie w odniesieniu do województwa pomorskiego. Autor przedstawił hipotezę, że źródeł idei samorządu pomorskiego należy szukać w dorobku programowym niezależnych ugrupowań politycznych i społecznych powstałych w Gdańsku i na Pomorzu, a kształt tej idei wynikał ze zróżnicowanego pochodzenia różnych grup ludności, obecnego tu silnego etosu wolnościowego i przywiązania do zasady samorządności terytorialnej. Współcześnie idea ta jest uzupełniana o zadanie tworzenia społeczeństwa obywatelskiego, pogłębienia wewnętrznej integracji regionu, umacniania autonomicznych podstaw pomorskiej polityki regionalnej i jej europeizacji, ze szczególnym odniesieniem do Regionu Morza Bałtyckiego.

Autor starał się odpowiedzieć na szereg pytań cząstkowych związanych z tak zakreślonym tematem opracowania. Jakie przesłanie programowe dla dzieła przebudowy państwa w duchu samorządności terytorialnej wynikało z dorobku gdańskich ruchów opozycyjnych z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych? Na podstawie jakich wątków kształtowała się idea pomorskiej wspólnoty regionalnej w końcu lat osiemdziesiątych? Jakie wyzwania dla idei samorządu lokalnego i regionalnego na Pomorzu stworzyła reforma 1990 roku? Na jakiej koncepcji przestrzennej podejmowano w latach 1990–1998 działania na rzecz utworzenia samorządowego regionu pomorskiego? Jakie problemy o charakterze integracyjnym wystąpiły po utworzeniu województwa pomorskiego w 1999 roku? Jakie nowe elementy zaczęły współtworzyć ideę samorządu regionalnego Pomorza w obecnej dekadzie?

Poniższa próba opisu samorządności regionalnej mogłaby się stać przyczynkiem do dyskusji nad ogólnym kierunkiem i etapem procesów regionalizacyjnych w kraju. Wynikają one nie tylko z decyzji polityczno-administracyjnych, ale i dążeń różnych środowisk i wspólnot regionalnych. Dyskusja ta zatem musi uwzględniać dwa ważne w naukach społecznych podejścia: instytucjonalne i behawioralne. Czy dyskusje polityczne dotyczące, na przykład, podziału administracyjnego kraju oraz treści kompetencyjnej samorządu wojewódzkiego przyczyniają się do umacniania samoidentyfikacji mieszkańców w obrębie tak zakreślonych wspólnot? A może jest nadal tak, że nowe województwa traktowane są jako okręgi podziału administracyjnego państwa, w ramach których wykonuje się pewne funkcje operacyjne w zakresie realizacji zadań (świadczeń) publicznych i rozwoju społeczno-ekonomicznego. Pojawia się zatem pytanie o zdolność „regionotwórczą” współczesnych instytucji

samorządu wojewódzkiego w znaczeniu tworzenia więzów i świadomości wewnętrznej. Obserwowane z tego punktu widzenia niedostatki instytucjonalne prowadzić mogą do wniosku o konieczności rozszerzenia samorządności samorządu regionalnego w granicach państwa unitarnego, a może także poza nimi.

U źródeł samorządu pomorskiego

Źródeł polskiego samorządu terytorialnego można szukać w ustroju miast i sejmików ziemskich I Rzeczypospolitej (Choińska-Mika 2000: 3–13) i modelach samorządu lokalnego i regionalnego państw zaborczych czy w okresie II Rzeczypospolitej, kiedy obok ustroju regionalnego na Śląsku tworzyły się odrębne modele samorządności wielkopolskiej i pomorskiej. Przede wszystkim jednak dla dzisiejszego obrazu samorządności terytorialnej ważne były prace podjęte w okresie „późnego” PRL- u w obrębie różnych środowisk opozycji demokratycznej, w szczególności w ramach Konserwatorium „Doświadczenie i Przyszłość” (Regulski i Kulesza 2009: 30). Dla Pomorza ważny jest dorobek środowisk regionalnych i opozycyjnych skupionych w Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim, Ruchu Młodej Polski czy Kongresie Liberalno-Demokratycznym. Wielką rolę w tworzeniu samorządu terytorialnego na Pomorzu miał odegrać tworzony tutaj ruch Solidarności zarówno w formie ruchu związkowego w latach 1980–81, jak i – w jeszcze większym wymiarze – w formie komitetów obywatelskich w końcu lat osiemdziesiątych.

Za twórcę współczesnej idei samorządu pomorskiego, przede wszystkim w aspekcie regionalnym, uznać wypada gdańskiego pisarza, działacza społecznego, twórcę i wieloletniego prezesa Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Lecha Bądkowskiego. Sformułował on na gruncie unitarnego charakteru państwa polskiego ideę „krajowości”, czyli regionalizmu. Uzasadnił ją w kategoriach fizyczno-geograficznych i antropogenicznych, wypełnił treścią przynależnych regionowi zadań publicznych oraz uwarunkował jej wprowadzenie głęboką decentralizacją państwa. Następnie nakreślił program działania dla pomorskiego ruchu regionalnego oparty na zasadzie *ordo caritatis*: miłość do ojczyzny powinna się realizować w pracy na rzecz regionu. Wreszcie określił kształt geograficzny przyszłego regionu pomorskiego, który miał objąć ówczesne województwa gdańskie, elbląskie, słupskie, toruńskie i północną część bydgoskiego. Bądkowski był nie tylko pisarzem, publicystą i działaczem społecznym, ale także wychowawcą; miał wpływ nie tylko na Zrzeszenie, ale uczestników takich środowisk politycznych jak RMP, KL-D, a po 1980 roku także na działaczy Solidarności.

Wspomniane powyżej, powstałe w Gdańsku środowiska polityczne reprezentowały oczywiście znacznie szerszy wachlarz poglądów niż te dotyczące zagadnienia samorządu terytorialnego czy regionalizmu. W interesującej nas dziedzinie organizacji życia publicznego w państwie, powstały w 1979 roku na bazie środowiska skupionego wokół czasopisma „Bratniak” Ruch Młodej Polski, stawiał sobie za cel decentralizację państwa i realizację zasady pomocniczości. Jak pisał w 1981 roku Jacek Bartyzel, „przez decentralizację rozumiemy nie mniejszy lub większy wzrost roli rad narodowych, lecz powołanie prawdziwego samorządu terytorialnego, gospodarczego i kulturalnego, któremu przekazane mają być wszystkie prerogatywy z zakresu organizacji życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego regionu, przy pozostawieniu administracji państwowej jedynie funkcji kontrolnej i obowiązku zabezpieczenie bezpieczeństwa publicznego” (Bratniak 2009: 354). Teza ta została dobitnie potwierdzona w materiale programowym RMP z 1984 roku: państwo polskie powinno być zbudowane na zasadzie pomocniczości, kompetencje władz centralnych powinny dotyczyć zagadnień ogólnonarodowych (w szczególności polityki obronnej i zagranicznej), a istotną częścią spraw publicznych powinien zajmować się – zgodnie ze specyfiką regionalną – samorząd terytorialny (Dokument Programowy 1984). Warto przypomnieć, że dzisiaj zasada pomocniczości (czy subsydiarności) wpisana jest do polskiej konstytucji oraz do wielu dokumentów Rady Europy i Unii Europejskiej.

Idee samorządności terytorialnej i regionalizmu promowało także inne środowisko polityczne, początkowo skupione wokół czasopisma „Przegląd Polityczny”, później tworzące Kongres Liberalno-Demokratyczny. Deklaracja programowa KL-D stwierdzała, że „udział obywateli w życiu państwa nie może być ograniczony jedynie do okresowych wyborów poszczególnych ogniw centralnego aparatu państwowego. Konieczne jest istnienie szerokiego samorządu terytorialnego i gospodarczego. Samorząd oraz samodzielne organizacje społeczne i zawodowe są bowiem miejscem, gdzie najpełniej kształtuje się dojrzałość publiczna i odpowiedzialność jednostek, jakość wspólnot sąsiedzkich i zawodowych, gdzie formują się elity. Decyzje podejmują najtrafniej ci, których one dotyczą” (Tusk 1998: 208). Gdańscy liberałowie propagowali idee wolnego rynku i polityki regionalnej. W 1991 roku wywodzący się z tego środowiska premier Jan K. Bielecki zaproponował reorganizację państwa i oparcie na działalności dużych regionów. W rok później Donald Tusk wobec potrzeby regionalizacji państwa pisał, że „pierwszym etapem wybijania się Pomorza na samorządność (podobnie jak i innych aspirujących do tego regionów) będzie nie bunt prowincji przeciw centrum, ale aktywne uczestnictwo w reformowaniu centrum. Trzeba zrobić wszystko, aby wpływ ruchów regionalnych i samorządowych oraz partii politycznych, dla których regionalizm jest istotnym fragmentem ich programu, na zmiany ustrojowe i gospodarcze

był jak największy [...]. Tak długo bowiem jak trwać będzie w Polsce centralistyczny model władzy, jak długo większość decyzji będzie zapadać w Warszawie – marzenie o państwie regionalnym pozostanie utopią” (Tusk 1998: 161).

Oczywiście, wpływ na poglądy polityczne i społeczne przedstawicieli tych środowisk miały wydarzenia polityczne lat osiemdziesiątych oraz masowy ruch Solidarności, w którym ich przedstawiciele uczestniczyli. Bądkowski, który związany był przecież silnie z gdańskim Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym, a później Komisją Krajową NSZZ Solidarność, pozwalał sobie na krytykę taktyki i stylu działania politycznego przywódców związku. W swoich tekstach ogłaszanych w rubryce „Samorządność” w „Dzienniku Bałtyckim” oraz w wypowiedziach na forum założonego przez siebie Gdańskiego Klubu Myśli Politycznej im. Konstytucji 3 Maja wskazywał na niedostatki programowe i brak strategii politycznego działania. Już pod koniec 1980 roku proroczo ostrzegał: „Ostre i w dużym stopniu skuteczne wystąpienia społeczeństwa przeciw władzy, której jednak obalić nie można – a w istniejącym położeniu międzynarodowym nawet nie wolno – musi powodować przewlekły stan rozruchu i napięcia, zwłaszcza wobec gospodarczego załamania kraju. Toteż nadal wisi nad nami groźba zbrojnej interwencji sowieckiej. Ale w jeszcze większym stopniu powinniśmy strzec się innej poważnej groźby, której spełnienie by tamtą urealniło. Otóż w żadnym przypadku nie możemy dopuścić do zamieszania w kraju, do utraty kontroli społeczeństwa nad samym sobą, do anarchii w końcu, jeżeli użyć tego słowa, którym władza, w ostateczności, nie waha się nas straszyć. Ja nie straszę, ale dostrzegam niebezpieczeństwo i lepiej o nim pomyśleć zawczasu, póki jest małe lub nawet tylko nam się wydaje, że w ogóle jest. Za główny środek zapobieżenia mu uważam przyspieszone samoorganizowanie się społeczeństwa zarówno w niezależne związki zawodowe, które również miałyby obowiązek troszczenia się o wydajność i jakość pracy, nie tylko o zarobek, jak i w związki terytorialne i przedmiotowe różnego rodzaju, według swobodnego uznania ich założycieli. Możemy to zrobić, możemy kotwiczyć się na naszym kawałku miejsca pod Słońcem, zasadą dobrowolnego zrzeszania się i umacniania spójni społecznej” (Bratniak 2009: 343).

Poglądy Bądkowskiego, podzielane przez uczestników Ruchu Młodej Polski i w środowisku „Przeglądu Politycznego” nie były wówczas typowe dla przywódców związkowych. Problemy organizacji władzy publicznej i tworzenia podmiotowości społeczności lokalnych i regionalnych pozostawały poza strefą ich bezpośredniego zainteresowania. Jak mówił później współtwórca polskich reform samorządowych, Michał Kulesza, aczkolwiek Solidarność była zorganizowana regionalnie i branżowo, większe znaczenie miało miejsce pracy niż miejsce zamieszkania. Pojęcie „Rzeczypospolitej Samorządnej” kojarzono bardziej z samorządem pracowniczym niż terytorialnym. Sytuacja

ta miała ulec zmianie w końcu lat osiemdziesiątych, kiedy to powstałe pod patronatem Solidarności komitety obywatelskie zaangażowały się w kampanię wyborczą do organów gminnych samorządu terytorialnego (Emilewicz i Wołek 2000: 26–27).

Pomorska idea samorządu terytorialnego powstawała w obrębie byłego województwa gdańskiego przy wykorzystaniu kilku przesłanek. Po pierwsze, rodziła się na gruncie świadomości wspólnoty „krwi” i „ziemi”, a więc świadomości wspólnoty pochodzenia i zamieszkania na konkretnym terytorium, co dawało – w lokalnym wymiarze – poczucie silnych więzów sąsiedzkich. Najważniejszym przykładem odczuwania tego typu wspólnotowości byli Kaszubi stanowiący odrębną grupę językowo-kulturową. Innym przykładem byli mieszkańcy sąsiadującego od wschodu z obszarem Kaszub Kociewia. Jeszcze innym przykładem historycznie ukształtowanych w ówczesnym regionie wspólnot, wyrażających zresztą miejscowy etos polskości była Gdynia (Korzenie Gdyni... 2003) oraz Gdańsk ze swoją żywą spuścizną polskiej mniejszości narodowej z czasów Wolnego Miasta. Te historycznie ukształtowane grupy społeczne Pomorza charakteryzowało przywiązanie do takich wartości regionalnych jak wspólnota lokalna, samorząd, solidarność sąsiedzka i lokalna, tradycyjna religijność. Jak pisał Jerzy Bartkowski, były one charakterystyczne dla społeczności dawnego zaboru pruskiego (Jak uczynić... 2009: 123). Odrębną grupę stanowiła ludność napływowa, wśród której liczni byli emigranci z „kresów”. Grupa ta posiadała odrębną identyfikację, utrzymywała wewnętrzne więzy oraz kontakty z obszarami swego pochodzenia, przede wszystkim Wileńszczyzną.

Jak widać, przesłanka wynikająca ze związków pochodzenia i zamieszkania ujawniała się w pewnej różnorodności i dotyczyła kilku grup kulturowych. Pierwsza z wymienionych, dająca zresztą silny impuls regionotwórczy, ujawniała w przeszłości różne nurty myśli i działalności społecznej. Wśród organizacji kaszubskich były takie, które silnie akcentowały odrębność Kaszubów i konieczność samodzielnego rozwoju społeczno-kulturalnego (oskarżane czasem o separatyzm). Inne stały na gruncie pełnej integracji kultury kaszubskiej z ogólnopolską. Jeszcze inny nurt, odwołujący się do Jana Karnowskiego, reprezentował cytowany już Bądkowski, który pisał: „Ruch kaszubski powinien rozszerzać się w ruch ogólnopomorski, przy czym jednak Kaszuby, jako zwarła kulturalnie i świadomościowo całość, pozostają podstawą i głównym ośrodkiem pomorskości. Pomorze jako wyrazista historycznie dzielnicą Polski, ma zachować właściwe mu cechy kultury, tradycji, umysłowości i postawy społecznej i będzie je dalej kształtować zgodnie z charakterem jego mieszkańców. Pomorze stanowi integralną część narodu i państwa polskiego, dzięki rozwijaniu własnych pierwiastków i wartości kulturowych, społecznych, organizacyjnych i psychicznych będzie wydatniej powiększało wspólny zasób dóbr

i sił ogólnonarodowych, niż by mogło to robić w warunkach centralistycznej niwelacji” (Bądkowski 1990: 118–120).

Po drugie, niewątpliwą przesłanką budowy tożsamości regionalnej były tradycje wolnościowe Pomorza. Symbolem ich było Westerplatte i Stocznia Gdańska (Grzelak 2004: 171). Etos obrony Westerplatte, Oksywiu, Helu na trwałe wpisał się w zbiorową pamięć społeczności pomorskiej i przez powojenne lata był wyraźnym elementem wychowania i edukacji młodego pokolenia. Żywa była pamięć robotniczych buntów: Wydarzeń Grudniowych 1970 roku i Wydarzeń Sierpniowych 1980 roku. Elementem świadomości regionalnej była duma z powstania tutaj właśnie NSZZ Solidarność, który odcisnął swoje piętno na współczesnej historii Polski, a nawet Europy Wschodniej. Wynegocjowanie Porozumień Sierpniowych łączono z realizacją starej gdańskiej maksymy *Nec Tenere, Nec Timide*. Tak samo wspomniano determinację społeczeństwa w trakcie protestów w maju i sierpniu 1988 roku, które utorowały drogę do Okrągłego Stołu, a później do niepodległości państwa. W oparciu o te zachowania społeczne odnoszące się do spraw całego narodu rodził się mit o wyjątkowości i szczególnych wartościach regionu.

Po trzecie wreszcie, pomorska idea regionalna rozwijała się z inspiracji ogólnej idei samorządności terytorialnej przywoływanej nie tylko z racji odnawianej wspólnotowości lokalnej i regionalnej, ale i w aspekcie budowy sprawnego i efektywnie działającego państwa. Chodziło zatem o decentralizację i samorząd samodzielny politycznie, organizacyjnie, administracyjnie i ekonomicznie wobec „centrum”. W powszechnym przekonaniu decentralizacja zadań publicznych do jednostek samorządowych zapewniała ich lepsze wykonywanie. Samorządne gminy i regiony są w większym stopniu zdolne do kreowania rozwoju własnych wspólnot terytorialnych niż administracja rządowa. Nadto, ich istnienie wyzwala aktywność społeczną i jest warunkiem budowy społeczeństwa obywatelskiego.

Dylematy pierwszej reformy samorządowej

Omawiane środowiska polityczne i społeczne zaangażowały się intensywnie w pierwsze wolne wybory do samorządu terytorialnego (tworzonego na podstawie ustawy z dnia 8 marca 1990 roku), jakie odbyły się w Polsce w maju 1990 roku. Wynik tych wyborów odzwierciedlał dominującą rolę komitetów obywatelskich Solidarności, w których znaczną rolę odgrywali działacze Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, byłego Ruchu Młodej Polski i Kongresu Liberalno-Demokratycznego. Środowiska te uzyskały także istotne wpływy w Sejmiku Samorządowym Województwa Gdańskiego. Nowe samorządy lokalne odnosiły niewątpliwe sukcesy w realizacji przypisanych im zadań pu-

blicznych; uwagę zwracało ich dążenie do poszerzenia sfery zadań własnych, jak choćby w przypadku dobrowolnego przejmowania kompetencji w dziedzinie oświaty. Wkrótce większe miasta zaczęły wywierać nacisk na poszerzenie zakresu realizowanych przez nie zadań własnych. W płaszczyźnie politycznej rozpoczął się proces zmniejszania się roli komitetów obywatelskich na rzecz tworzących się nowych partii politycznych (Pomorze Gdańskie... 1994: 85–100). Na scenie politycznej województwa gdańskiego, a później pomorskiego wiodącą rolę zaczęły odgrywać partie o orientacji centroprawicowej. W okresie do 1999 roku była to Partia Konserwatywna, Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe (działające w ramach Akcji Wyborczej Solidarność) i Unia Wolności, a później Platforma Obywatelska i Prawo i Sprawiedliwość.

Wprowadzenie samorządu terytorialnego jedynie na najniższym, gminnym szczeblu organizacji państwa wywołało wkrótce krytykę stworzonego wówczas systemu i dążenie nowych elit samorządowych do budowy następnych szczebli samorządowych, w tym samorządu regionalnego. Ujawniło się to w pracach Sejmiku Samorządowego Województwa Gdańskiego oraz, powstałego z inicjatywy jego przewodniczącego, Krajowego Sejmiku Samorządu Terytorialnego. Krytykowano między innymi utworzenie jednego modelu kompetencyjnego gminy (miasta) z wąskim, przykrojonym na użytek mniejszych jednostek zakresem zadań własnych, przez które realizuje się przecież rzeczywista autonomia lokalna. Poszerzenie kompetencji (do czego dążyły głównie większe miasta) wiązało się z przejmowaniem zadań zleconych od administracji rządowej i powodowało zwiększenie zakresu merytorycznej i celowościowej kontroli rządu. Stawiało to pod znakiem zapytania samą ideę samorządności terytorialnej. Utworzenie jedynie samorządu gminnego stworzyło dodatkowo dualistyczny system: rząd – 2,5 tysiąca gmin, ujawniający centralizację państwa. Przestrzeń między rządem a gminą wypełniały terenowe agendy rządowe: urzędy wojewódzkie i „rejon” administracji rządowej. Sejmiki samorządowe województw reprezentowały co prawda interesy gmin, ale ich rola wobec administracji rządowej w województwie była jedynie opiniodawcza. Nie miały większego wpływu na politykę regionalną. Obraz centralizacji państwa uzupełniała słabnąca rola wojewody (którego budżet był elementem struktury budżetu państwa) i rosnąca rola struktur resortowych i centralnie zorganizowanych administracji specjalnych, na które samorządy gminne i sejmiki samorządowe nie miały już żadnego „przełożenia”.

Praktycznie od momentu swojego powstania Sejmik Samorządowy Województwa Gdańskiego wsparł dążenia największych miast do rozszerzenia zakresu zadań własnych. Zaangażował się także w przygotowanie utworzenia drugiego szczebla samorządu lokalnego – powiatu – oraz przygotowanie koncepcji regionalizacji kraju opartej na województwach samorządowych (w pierwszej wersji: duże regiony rządowo-samorządowe). Urzędowi Rady

Ministrów, po konsultacji z gminami, w 1993 roku przedstawiono koncepcję terytorialną podziału wojewódzkiego na jednostki II szczebla samorządu terytorialnego, która oznaczała w praktyce rekonstrukcję historycznego systemu powiatów. Przewodniczący Sejmiku, Grzegorz Grzelak, a także wicewojewoda gdański Józef Borzyszkowski angażowali się w pracę rządowych zespołów do spraw regionalizacji państwa, jakie funkcjonowały za czasów gabinetów pierwszych premierów III Rzeczypospolitej, Tadeusza Mazowieckiego i Jana K. Bieleckiego (pierwszy pod przewodnictwem gdańszczanina Jerzego Kołodziejkiego, drugi – torunianina Jerzego Sulimierskiego). Krótki okres działania tych rządów, a także upadek gabinetu Hanny Suchockiej w 1993 roku (w ramach, którego opracowywano ustawę o samorządzie powiatowym) spowodował porażkę tych zamierzeń; udało się wprowadzić w życie jedynie „program pilotażowy” dla dużych miast.

W końcu 1992 roku w środowisku samorządowym gdańskiego sejmiku oraz miast Trójmiasta i sąsiednich gmin powstała idea utworzenia w przyszłości zespołu metropolitalnego. W przygotowaniu koncepcji Nadmorskiego Zespołu Metropolitalnego (spotkaniom temu poświęconym przewodniczył ówczesny prezydent Sopotu, a późniejszy Marszałek Województwa Pomorskiego, Jan Kozłowski) uczestniczyli przedstawiciele Gdańska, Gdyni, Sopotu, Pruszcza Gdańskiego, Pszczółek, Żukowa, Kosakowa, Redy, Wejherowa, Rumi i Sejmiku Samorządowego Województwa Gdańskiego. W formule Nadmorskiego Zespołu Metropolitalnego zamierzano wspólnie realizować zadania w dziedzinie polityki przestrzennej, ochrony środowiska, gospodarki wodno-ściekowej, komunikacji bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego. W 1993 roku na zlecenie gdańskiego sejmiku, Katedra Urbanistyki Politechniki Gdańskiej przygotowała studium poświęcone koncepcji przestrzennej NZM.

Z punktu widzenia tworzenia w przyszłości samorządu regionalnego ważniejsza była współpraca Sejmiku Samorządowego Województwa Gdańskiego z sejmikami i wojewodami województw sąsiednich. Dla rozwiązywania problemów ponadwojewódzkich doszło w północnej Polsce (co było niewątpliwym ewenementem w skali kraju – może jeszcze obok Dolnego Śląska) do porozumienia się administracji publicznej kilku województw; dla części przynajmniej z uczestników tych konsultacji była to droga do zbudowania w przyszłości dużego regionu. W pierwszej połowie 1991 roku z inicjatywy przewodniczących sejmików gdańskiego i toruńskiego doszło do zawiązania się Komisji do spraw Współpracy Międzywojewódzkiej, reprezentującej obszar województw gdańskiego, elbląskiego, słupskiego, toruńskiego i bydgoskiego oraz – nieco później – także wrocławskiego. Sformułowano tematy współpracy: gospodarka wodna w obszarze Dolnej Wisły i wybrzeża Bałtyku, komunikacja, rozwój regionalny ochrona zdrowia, kształtowanie środowiska naturalnego, zatrudnienia, ochrona środowiska kulturowego. Szczególną uwa-

gę poświęcono kontynuacji programu „Wisła” oraz realizacji przedsięwzięć transportowych, autostradzie A-1 i trasie „królewieckiej”. W 1992 roku powstały Fundacja Kaskada Dolnej Wisły i Rada Dziedzictwa Kulturowego. W 1993 roku na bazie omawianej Komisji, na zamku w Gniewie w obecności szefa Urzędu Rady Ministrów Jana Rokity, utworzona została Rada Regionalna Pomorza Nadwiślańskiego, w której składzie znaleźli się także prezydenci największych miast współpracujących województw. Określenie „Pomorze Nadwiślańskie” miało określać kształt przyszłego dużego regionu w północnej Polsce (Pomorze Gdańskie... 1994: 21–30).

Idea „dużego” Pomorza, Pomorza Nadwiślańskiego, przetrwała do 1997 roku, mimo niesprzyjających warunków politycznych, jakie dla realizacji projektów regionalizacji państwa niósł ze sobą okres rządów centrolewicowych, premierów Waldemara Pawlaka, Józefa Oleksego i Włodzimierza Cimoszewicza. W okresie rządów Jerzego Buzka przygotowano i zrealizowano drugą dużą reformę samorządową. Przedłożenie rządowe regionalizacji kraju zawierało w sobie projekt utworzenia dużego regionu pomorskiego odpowiadający koncepcji „Pomorza Nadwiślańskiego”. Idea ta została zarzucona nie tylko w wyniku modyfikacji rządowego projektu organizacji dwunastu dużych województw w Polsce, ale także wobec tendencji „odśrodkowych” ujawniających się w postawie władz byłych województw bydgoskiego i elbląskiego. W pierwszym przypadku ujawniło się dążenie do odtworzenia byłego województwa bydgoskiego (łącznie z Toruniem i Włocławkiem), w drugim do zachowania województwa elbląskiego, co ostatecznie zakończyło się przyłączeniem Elbląga do Warmii i Mazur.

Reforma regionalna: województwo pomorskie

Przeprowadzona w 1998 roku reforma regionalizacyjna była wielkim problemem politycznym dla całego państwa, problemem o silnym ładunku emocjonalnym związanym z lokalizacją władztwa publicznego w powiatach i regionach (Jabłoński i Potoczek 1997: 157–164; Olszewski 2007: 102–128). Oparta była na ustawodawstwie dotyczącym samorządu powiatowego, samorządu wojewódzkiego oraz nowego podziału terytorialnego państwa. Dążenie do utworzenia dużych województw samorządowych wyrażone przez gabinet Buzka wywołało krytykę powołującą się na troskę o jedność państwa i zachowanie ustroju unitarnego. W wyniku sejmowych przetargów przedłożenie rządowe zapowiadające powołanie dwunastu regionów samorządowych uległo modyfikacji do systemu obejmującego szesnaście największych jednostek podziału terytorialnego państwa. Spowodowało to większe niż zakładano wstępnie zróżnicowanie struktury podziału regionalnego z punktu widzenia poziomu

rozwoju regionalnego (zwiększyło liczbę „skazanych” na pomoc z „centrum” jednostek terytorialnych). Nowy podział terytorialny ujawniał także słabość rozwoju społeczno-gospodarczego wschodniej części kraju. Najważniejszym dokonaniem tej reformy było jednak chyba powołanie w pełni autonomicznego politycznie i zdolnego do realizacji polityki regionalnej podmiotu – samorządu wojewódzkiego.

Powstałe na przełomie 1998 i 1999 roku województwo pomorskie stanowiło tylko część przestrzeni utożsamianej z pojęciem Pomorza Nadwiślańskiego. Na obszarze tego ostatniego powstały trzy nowe województwa: pomorskie, kujawsko-pomorskie oraz warmińsko-mazurskie. Województwo pomorskie, jakie powstało po 1998 roku, wykazywało dość wyraźne wewnętrzne zróżnicowania rozwojowe z wyraźną dominacją części centralnej (dawne województwo gdańskie) nad zachodnimi i wschodnimi „kresami” (ziemie województw śląskiego, elbląskiego i bydgoskiego). Równie wyraźne były różnice w odniesieniu do poczucia tożsamości regionalnej i w odniesieniu do preferowanej symboliki. Przykładem tego były długotrwałe dyskusje, jakie toczyły się w Sejmiku Województwa Pomorskiego na temat herbu nowego regionu. Rozpoczęte w maju 1999 roku konsultacje zakończyły się dopiero na początku 2002 roku przyjęciem przez Sejmik (a oprotestowanym poprzednio przez Komisję Heraldyczną w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych) wizerunku herbu w postaci czarnego gryfa na żółtym (złotym) polu. Ta długa dyskusja w środowiskach samorządowych oraz kulturalnych i historycznych ujawniła niedostatki wspólnej identyfikacji elit regionalnych i ukazała zróżnicowanie korzeni i wątków pomorskiej tradycji regionalnej (Madajczyk-Krasowska 2002).

Budowanie tożsamości regionalnej nowego województwa opartej na wcześniej opisanych wątkach przebiegało pod hasłem tworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Zadanie integracji społecznej regionu starał się realizować Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, który w latach 2006, 2007 i 2009 zorganizował trzy kolejne pomorskie Kongresy Obywatelskie skupiające polityczną, samorządową, kulturalną i dziennikarską elitę Pomorza. Jego dyrektor Jan Szomburg twierdził, że Pomorze ma szansę stać się „najbardziej obywatelskim regionem w Polsce” i „liderem demokracji w Europie”. Decydują o tym „tradycje wolnościowe Gdańska i Kaszubów, fakt narodzin na Pomorzu najważniejszego ruchu obywatelskiego Europy drugiej połowy XX wieku – Solidarności – oraz faktyczne liderowanie w dążeniach do odbudowy samorządności terytorialnej w okresie III Rzeczypospolitej. Nie bez znaczenia jest fakt występowania w tym regionie najsilniejszego w skali kraju – obok Warszawy – sektora organizacji pozarządowych”. Jak pisał Szomburg, dla Pomorza charakterystyczny jest „imperatyw wolności” oraz towarzysząca mu „synteza kaszubskiej roztropności i kresowego romantyzmu” (Pomorskie wartości... 2007: 7).

Do tego imperatywu wolności i społeczeństwa obywatelskiego nawiązywała uczestniczka II Pomorskiego Kongresu Obywatelskiego, gdańska socjolog, Monika Mazurek. „Swoisty tygiel wielokulturowy, występujący na omawianym regionie spowodował konieczność wytworzenia idei, wokół której konglomerat ludzi stałby się społecznością, miałyby się zorganizować, zbudować swą wspólną tożsamość. Prawie 20 lat temu ideą tą była „Solidarność – symbol walki z komunizmem. Idea-symbol, idea-wartość, czy raczej idea wartości: solidarności i wolności. Owa solidarność odwołuje się do wspólnotowości, albowiem tylko ludzie solidarni wobec siebie są w stanie budować wspólnotę. Wolni, bo tylko tacy mogą ją budować. A w społeczeństwie wolny jest tylko obywatel. Wspólnota obywateli, to nic innego jak społeczeństwo obywatelskie. Jeśli chcemy być wolni, musimy poczuć się obywatelami i budować swe społeczeństwo” (Pomorskie wartości... 2007: 33).

Przeprowadzone wśród uczestników II Kongresu badanie ankietowe potwierdziło świadomość potrzeby budowania pomorskiej wspólnoty samorządowej. Najlepszym wspólnym mianownikiem dla wszystkich grup etniczno-kulturowych i poszczególnych części województwa może być „pomorski etos obywatelskości”. Respondenci zdecydowanie opowiedzieli się za wprowadzeniem do szkół edukacji o regionie i realizacją przez nie zadania kształtowania postaw obywatelskich wśród młodzieży. Uznano, że czynnikami utrudniającymi integrację społeczną na Pomorzu są kolejno: brak wsparcia dla pomorskich sieci dialogu i współpracy, rozwarstwienie ekonomiczne, brak spójności transportowej regionu – oraz na czwartym miejscu – różnicowanie kulturowo-etniczne. Respondenci w znakomitej większości uznali za korzystne dla regionu podejmowanie pracy i osiedlanie się w nim obcokrajowców (Omówienie... 2007).

W obecnej dekadzie powstały dwie nowe instytucje, których zadaniem jest kultywowanie tradycji wolnościowych regionu, w szerszym zresztą, krajowym i europejskim wymiarze. W listopadzie 2007 roku powołane zostało do życia Europejskie Centrum Solidarności, zlokalizowane na byłych terenach Stoczni Gdańskiej. Jego zadaniem jest zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa i przesłania idei Solidarności oraz opozycji demokratycznej z okresu komunistycznego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Zadaniem tej instytucji kultury jest również inicjowanie opartych na tych wartościach inicjatyw społecznych, obywatelskich i samorządowych w wymiarze ogólnoeuropejskim. W rok później powołana została do życia w Gdańsku inna europejska placówka kultury – Muzeum II Wojny Światowej. Jej celem jest gromadzenie zbiorów historycznych oraz prowadzenie działalności wystawienniczej, popularnonaukowej i edukacyjnej. Placówka organizuje się w oparciu o dotychczasowe Muzeum Westerplatte.

Problem umacniania wzajemnej samoidentyfikacji i tworzenia tożsamości regionalnej, przynajmniej w odniesieniu do samorządowych elit politycznych

i społecznych dokonywał się w ostatnich dziesięciu latach, przy okazji formułowania i realizacji jednej wspólnej polityki regionalnej Pomorza. Dotyczyło to procesu budowy dwóch kolejnych strategii rozwoju Województwa Pomorskiego i towarzyszącym im programom operacyjnym (Strategia rozwoju... 2000; Strategia rozwoju... 2005). Wokół opracowania tych dokumentów zbudowano mechanizmy szerokiej konsultacji diagnozy stanu rozwoju społeczno-ekonomicznego Pomorza, jego wizji i misji w kategoriach kilkunastu lat do przodu, priorytetów rozwojowych i celów strategicznych, a w przypadku programów operacyjnych tzw. „osi priorytetowych”. Warty podkreślenia jest fakt, że tworzenie takiego społecznego procesu budowy i realizacji strategii rozwojowych ma na Pomorzu dłuższą tradycję niż samo województwo pomorskie (Województwo Gdańskie... 1997). Jednocześnie w ostatnim dziesięcioleciu zbudowano mocne i skuteczne instytucje gwarantujące dużą zdolność absorpcyjną regionu w zakresie pozyskiwania środków finansowych służących jego rozwojowi (w poprzednim, jak i obecnym okresie planowania w Unii Europejskiej Pomorze zajmowało czołowe miejsce wśród innych regionów polskich w zakresie stopnia wykorzystania przyznaných środków).

Następował także proces budowy tożsamości Pomorza w szerszym międzynarodowym układzie odniesienia. Określono priorytety współpracy zagranicznej województwa (Priorytety współpracy... 2007) koncentrując się na współpracy z partnerami i instytucjami w Regionie Morza Bałtyckiego, rozwiniętymi regionami Europy Zachodniej oraz instytucjami Unii Europejskiej. Głównym wschodnim partnerem Pomorza pozostawał Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej, chociaż nie zanedbywano innych tradycyjnych powiązań, jak chociażby z Obwodem Odesskim na Ukrainie. Pomorze stało się orędownikiem kontynuacji europejskiej polityki spójności przynoszącej tak obfite owoce pomorskiej i w ogóle polskiej polityce regionalnej. Ten kierunek działalności był realizowany zarówno w ramach prowadzonego przez wiele lat przez Marszałka Województwa Pomorskiego, Jana Kozłowskiego, Związku Województw Rzeczypospolitej Polskiej (Stanowisko... 2008), jak i bezpośrednio wobec unijnych instytucji w Brukseli. Wydaje się, że można postawić tezę o europeizacji pomorskiej polityki regionalnej.

Ważnym procesem było dążenie Sejmiku i Zarządu Województwa do zapewnienia jak największej podmiotowości tych organów w procesie kreowania i realizacji polityki intraregionalnej. Sukcesem dla Pomorza i innych regionów było odejście w obecnym okresie planowania w Unii Europejskiej od charakterystycznej, dla poprzedniego okresu, scentralizowanej formuły Zintegrowanego Programu Operacyjnego na rzecz osobnych programów operacyjnych województw, oddzielnie negocjowanych z Unią Europejską. Działania na rzecz większego usamorządowienia pomorskiej polityki regionalnej ujawniły się poprzez krytyczne opiniowanie nowelizacji ustawodawstwa dotyczącego

prowadzenia polityki rozwoju regionalnego w państwie (w latach 2006–2007), a przede wszystkim poprzez sformułowanie pomorskiego stanowiska wobec rządowych projektów reformy polityki regionalnej ogłoszonych w 2009 roku (Krajowa Strategia... 2009).

Z jednej strony, samorządowcy pomorscy chwalili rząd za próbę terytorialnego i międzysektorowego podejścia do polityki regionalnej oraz podjęcie się przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego zadania koordynacji działań ministerstw branżowych na szczeblu centralnym. Z uznaniem przyjmowano „filozofię” oparcia polityki regionalnej na walorach i zasobach wewnętrznych regionów i przyjęcie „polaryzacyjno-dyfuzyjnego” modelu rozwoju państwa (głównie opartego na dużych aglomeracjach miejskich). Samorząd pomorski zdecydowanie natomiast skrytykował mieszanie celów i instrumentów polityki inter- oraz intraregionalnej i centralizowanie planowania strategicznego i programowania operacyjnego w obrębie jednej polityki regionalnej. Wobec tej kolejnej próby centralizacji przedstawił tezę o zasadniczej odrębności polityki intraregionalnej, która jest prowadzona przez wojewódzkie organy samorządu terytorialnego, od polityki interregionalnej prowadzonej przez rząd. Polityka regionalna powinna być prowadzona zgodnie z zasadami ustrojowymi państwa, z zasadą samorządności wojewódzkich jednostek samorządu terytorialnego, które za swój fragment tej polityki ponoszą odpowiedzialność tylko przed własną regionalną wspólnotą mieszkańców. W innej sytuacji następuje rozmycie kompetencji i zakresu odpowiedzialności (Memorandum... 2009).

* * *

Idea samorządu pomorskiego kształtowała się dynamicznie i odzwierciedlała zarówno przekonania społeczeństwa oraz elit społeczno-politycznych regionu, okoliczności zewnętrzne wynikające z procesów polityczno-ustrojowych w Polsce, jak i procesu integracji Polski ze strukturami Unii Europejskiej. Analiza tego procesu ujawniła co najmniej trzy ważne zjawiska. Po pierwsze, źródeł tej idei należy szukać w dorobku programowym niezależnych ugrupowań społecznych i opozycji demokratycznej w okresie PRL, który uwzględniał zarówno odrębność etniczno-kulturową regionu, jak i wartości samorządności terytorialnej w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego i budowy zdecentralizowanego państwa. Po drugie, powstanie samorządu lokalnego u progu III Rzeczypospolitej ujawniło dążenie do budowy dużego regionu pomorskiego („Pomorze Nadwiślańskie”), zakończone niepowodzeniem i utworzeniem obecnego samorządowego województwa pomorskiego. W tak ograniczonej przestrzeni formuły regionu wystąpiły problemy z samoidentyfikacją społeczną i tożsamością regionalną. Po trzecie, w obrębie re-

gionu rozwinęły się inicjatywy na rzecz budowy tożsamości regionalnej nowego województwa pomorskiego na historycznie potwierdzonych wartościach społecznych i idei społeczeństwa obywatelskiego. Samorząd nowego regionu wykazał się dużą zdolnością instytucjonalną do pozyskiwania zewnętrznych środków rozwojowych, a przede wszystkim do pełnej podmiotowości w zakresie prowadzenia własnej polityki rozwoju regionalnego.

U progu nowego dziesięciolecia regionalnego samorządu pomorskiego nasuwa się szereg pytań dotyczących kształtowania się tej idei w przyszłości. Wymagają one odpowiedzi na gruncie teoretycznego dorobku nauk społecznych i politycznych odnoszącego się do sposobu ujmowania społeczności subpaństwowych, lokalnych i regionalnych i aplikowania go do sytuacji pomorskiej wspólnoty regionalnej.

Przyjmując klasyfikację Jana Turowskiego należałoby zastosować „podejście ekologiczne, strukturalno-funkcjonalne, interakcyjne oraz wynikające z teorii działania społecznego” (Turowski 2000: 212–229). W tym pierwszym istotne jest traktowanie struktury społecznej regionu w odniesieniu do jego przestrzeni geograficznej i analiza wpływu tej przestrzeni na zachowania i postawy społeczne. Wagę czynnika przestrzeni geograficznej w życiu wspólnot terytorialnych podkreśla między innymi Jonathan H. Turner (Turner 1998: 62). Z punktu widzenia Pomorza ważne będzie tutaj różne postrzeganie regionu – w węższym odnoszącym się do obecnego województwa kształcie oraz szerszym, wynikającym chociażby z koncepcji „Pomorza Nadwiślańskiego”. Podejście funkcjonalno-strukturalne przesuwa naszą uwagę w kierunku analizy systemowej (systemów społecznych), chociaż w przypadku wspólnot terytorialnych powinno ono uwzględniać analizę roli (funkcji) różnych przestrzennych elementów całego systemu. W przypadku Pomorza dotyczyć to powinno, na przykład Metropolii, Kaszub, Kociewia, Żuław, Powiśla, Ziemi Zaborskiej, Ziemi Słupskiej.

Bardzo ciekawe może się okazać podejście interakcjonistyczne zakładające analizę sposobów oddziaływania na siebie różnych społecznych i instytucjonalnych podmiotów regionalnych oraz całej „sieci” powiązań wewnątrz społeczności pomorskiej. Zupełnie podstawowe znaczenie ma podejście badawcze odnoszące się do teorii działania społeczności subpaństwowych uwzględniających emocjonalne odczuwanie zasady solidarności i więzi grupowej. Na tym gruncie najpełniej tworzy się idea określonej wspólnoty terytorialnej, zgodnie z weberowską koncepcją „świadomości przynależności” i „subiektywnego poczucia partnerstwa”. Z drugiej strony, jak podnosi Robert Putnam, istotny jest określony poziom kapitału społecznego kształtujący zaufanie wewnątrzgrupowe, normy wzajemności i sieci zorganizowania obywatelskiego (Putnam 2005: 388–397). Jak stwierdza Marek T. Frankowski społeczność terytorialna jest również rodzajem „filtra” dla „wzorów i wartości, które się do tych spo-

łeczności przedostają z zewnątrz. Odbywa się tutaj również rodzaj selekcji i adopcji wzorów do potrzeb społeczności” (Frankowski 2008: 58). Stąd już niedaleko do tematyki badań socjologii polityki i politologii z uwzględnieniem podejścia „kontekstowego”, traktowania polskich regionów jako „kontekstów zachowań politycznych” (Zarycki 2002).

Literatura

- Bądkowski, Lech. 1990. *Twarzą do przyszłości. Kaszubsko-pomorskie drogi*. Gdynia: ARKUN.
- Bratniak. *Pismo Ruchu Młodej Polski. Lata 1977–1981. Wybór publicystyki*. 2009. Jakub Czułba (red.). Warszawa: Fundacja Pamięć i Tożsamość.
- Choińska-Mika, Jolanta. 2000. *Korzenie polskiej samorządności. Wybrane zagadnienia*. „Samorząd Terytorialny” 7–8: 3–13.
- Dokument Programowy RMP. *Między Polską naszych pragnień a Polską naszych możliwości*. 1984. Mps.
- Emilewicz, Jadwiga i Artur Wołek. 2000. *Reformatorzy i politycy. Gra o reformę ustrojową roku 1998 widziana oczami jej aktorów*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej.
- Frankowski, Marek Tadeusz. 2008. *Socjologia. Makrostruktury społeczne (wybrane zagadnienia)*. Warszawa: Wydawnictwo M.W.
- Grzelak, Grzegorz. 2003. *Idea regionalna Pomorza. Aspekty wewnętrzne i międzynarodowe*. Gdańskie Studia Międzynarodowe. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe ASKON, 1, s. 63–78.
- Grzelak, Grzegorz. 2004. *Region Morza Bałtyckiego samorządowa wspólnota a etniczne zróżnicowanie*. W: P. Czachorowski i R. Ożarowski (red.). *Stosunki Międzynarodowe. Historia. Regiony. Polityka*. Gdańsk–Warszawa: Instytut Politologii Uniwersytetu Gdańskiego, Wydawnictwo Naukowe ASKON, s. 170–176.
- Jabłoński, Zbigniew i Andrzej Potoczek. 1997. *Dylematy reformy podziału terytorialnego Polski*. „Przegląd Regionalny” (Toruń: Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego), 1: 157–164.
- Jak tworzyć regiony z krwi i kości*. 2008. Jan Szomburg (red.). Gdańsk: III Pomorski Kongres Obywatelski, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Jak uczynić regiony motorami rozwoju i modernizacji Polski*. 2009. Jan Szomburg (red.). Gdańsk: Pomorski Kongres Obywatelski, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Korzenie Gdyni. 2003. Materiały z konferencji historycznej 2 października 2002. Część I. Gdynia.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2030. Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie. Projekt*. 2009. Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Madajczyk-Krasowska, Barbara. 2002. *Jaki ma być herb województwa? Albo gryf albo orzeł*. „Dziennik Bałtycki” 1.04.2002.

- Memorandum Marszałka Województwa Pomorskiego do Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w sprawie projektu krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (dokument z dnia 9 września 2009 r. przeznaczony do debaty społecznej). 2009. Mps.
- Olszewski, Piotr. 2007. *Spór o utworzenie samorządu wojewódzkiego w latach 1989–1998*. W: J. Marszałek-Kawa (red.). *Samorząd Terytorialny. Studium politologiczne*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 102–128.
- Omówienie ankiety przeprowadzonej wśród uczestników II Pomorskiego Kongresu Obywatelskiego*. 2007. Martyna Bildziukiewicz (oprac.). Gdańsk: Pomorski Kongres obywatelski. Mps.
- Pomorskie wartości i tożsamości – dziś i jutro*. 2007. Jan Szomburg (red.). Gdańsk: Pomorski Kongres Obywatelski, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Pomorze Gdańskie – powrót demokracji lokalnej*. 1994. Grzegorz Grzelak, Piotr Szubarczyk i Witold Toczyski (red.). Gdańsk: Sejmik Samorządowy Województwa Gdańskiego.
- Priorytety współpracy zagranicznej Województwa Pomorskiego. 2007. Uchwała nr 257/XIV/07 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dn. 22.01.2007 r., mps.
- Putnam, Robert. 2005. *Społeczny kapitał a sukces instytucji*. W: P. Sztompka i M. Kucia (red.). *Socjologia. Lektury*. Kraków: Wydawnictwo Znak, s. 388–397.
- Regulski, Jerzy i Michał Kulesza. 2009. *Droga do samorządu. Od pierwszych koncepcji do inicjatywy Senatu (1981–1989)*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
- Stanowisko XIV Zgromadzenie Ogólnego Związku Województw Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 22.01.2008 r. 2008. Mps.
- Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020*. 2005. Radomir Matczak (red.). Gdańsk: Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego.
- Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego. Pomorski region funkcjonalny*. 2000. Tomasz Parteka (red.). Gdańsk: Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego.
- Teorie i metody w naukach politycznych*. 2006. David Marsh, Gerry Stoker (red.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Turner, Jonathan H. 1998. *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Turowski, Jan. 2000. *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Tusk, Donald. 1998. *Idee gdańskiego liberalizmu*. Gdańsk: Fundacja Liberalów.
- Uchwała nr 259/XIV/07 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dn. 27.12.2007 r.
- W kierunku podmiotowości regionalnej. Pomorze gdańskie 1994–1998*. 1998. Leon Brylowski, Grzegorz Grzelak i Jan Kulas (red.). Gdańsk: Sejmik Samorządowy Województwa Gdańskiego, Wydawnictwo Gdańskie.
- Województwo Gdańskie plus 2000. Strategia rozwoju*. 1997. Tomasz Parteka, Dariusz Sobczak i Witold Toczyski (oprac.). Gdańsk: Sejmik Samorządowy Województwa Gdańskiego.
- Zarycki, Tomasz. 2002. *Region jako kontekst zachowań politycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Regional Self-government in Pomerania Being Born

Summary

In this article the author undertakes to answer the question on how the idea of territorial self-government in Poland as well as of Pomeranian Voivodeship evolved and how it has been implemented. In the first part of the text the author presents the aspirations of various social circles in the region, including representatives of democratic opposition, for reconstructing the state so as to establish local and regional self-government. This part covers the period before the administrative reform, that is turn of 1980s and 1990s.

The second part serves to identify the problems which arose after the territorial self-government was introduced in 1990. It also presents the attempts at solving them via interregional cooperation and further reforms. The third part presents Pomeranian Voivodeship established as the result of the self-government reform of 1998 as well as problems related to anchoring it in the administrative system of the Republic of Poland. The article concludes with a set of research questions on the future status of the regional self-government in Pomerania.

Key words: territorial self-government, local self-government, regional self-government, Pomerania, regional reform.